

Források, visszaemlékezések Dohnányi Ernőről és koráról

Dohnányi Évkönyv 2002. MTA Zenetudományi Intézet, Dohnányi Archívum. Budapest, 2002. 214 old.

E könyvismertetésre készülve – nem lévén muzikológus –, megpróbáltam felidézni, honnan, mit tudhatunk Dohnányi Ernő életéről és tevékenységéről. Eszembe jutott Papp Viktor 1927-ben, az ötvenéves művész születésnapjára kiadott „arcképe”, amely manapság kisebb, főként szakszavakra vonatkozó rövidítéssel bármelyik színes pletykalapban derekasan állná a versenyt kortársaink írásaival. Itt van azután a legutolsó, Kiszely-Papp Deborah kismonográfiája (Mágus Kiadó, 2002), ami az életrajz és az életmű alapos ismeretében keletkezett. Továbbá immár két kiadásban is megjelent Vázsonyi Bálint harmincéves monográfiája (²Nap Kiadó, 2002), amely javarészt a külföldön hozzáférhető forrásokon alapszik, de így is örökre megkerülhetetlen munka. És persze említhetjük azokat a részadatokat, melyeket mások életrajzaiból ismerhetünk: hogyan tanított, miként viselkedett kiélezett politikai helyzetekben, akár Bartókékkal, akár másokkal szemben. Ráadásul a 20. század első fele – és ezen keresztül bűvópatakként egésze – öt meghatározó egyéniségének egyikéről van szó. Bartók (1881–1945) és Kodály (1882–1967) életműve már feldolgozott, de Dohnányi (1877–1960) és Weiner Leó (1885–1960), valamint a náluk egy generációval idősebb Hubay Jenő (1858–1937) életművének feltárása még akadozik. Ezért is külön öröm, ha újabb felfedezőútra indulhatunk, „szűz” területen.

A kötet túlnyomó részét tizenkét nagyszabású írás, illetve adattár teszi ki. Az első szó természetesen Kiszely-Papp Deborahé, az Archívum vezetőjéé, aki a köszönetnyil-

vánítások után részletesen bemutatja az ismert Dohnányi-relikviák sorsát, kutatásuk eddigi történetét. Ezt követően ismerteti a Dohnányi Ernő Archívum létrehozásának személyi és főként finansziális, szervezeti megalakításának eseményeit. Az írás záró részében vázlatosan bemutatja az így létrejött archívum tárgyi emlékeit, ereklyéit, végül egy Dohnányiról szóló 2002. évi bibliográfiát közöl.

A 2002-ben, a 125. születési évfordulóra felállított archívum egy kiállítás megrendezésével mutatkozott be a Zenetörténeti Múzeumban. Ujfalussy József professzornak a megnyitón elhangzott korrekt és szép, emlékekben is bővelkedő beszéde ennek tanúja, amit Baranyi Anna fénykép-összeállítása egészít ki a kiállítás néhány szép és érdekes darabjának közlésével. Ezután következnek az igazi csemegének számító filológiai munkák.

Gombos László *Dohnányi Ernő és Hubay Jenő – egy művészbártság története a dokumentumok tükrében* című írása a két művész kapcsolatának hullámvonalait vázolja fel igen érzékletesen. Dohnányi 1894-től volt Hubay növendéke, s a tanár–diák kapcsolat lassan mély művészbártsággá vált. A közeli zenei ízlés azonban nem jelentett más téren is felhőtlen kapcsolatot. A generációs különbség és a másfajta tanítási elképzelésekből és gyakorlatból származó véleménykülönbségek 1917-től beárnyékolják viszonyukat, amit tetetözött egy hatalmi harc a Zeneakadémia élén, nem minden politikai felhang nélkül úgy, hogy a művészi egyetértés változatlan maradt: évtizedes hallgatás után, Hubay életének utolsó évtizedében töretlenül folytatták sikeres koncertturnéikat. A tanulmány fő forrásaként a két főszereplő egymással és családtagjaikkal folytatott magánlevelezése szolgált, ami bepill-

lantást enged Dohnányi családi életének nem mindig felhőtlen pillanataiba is.

Kovács Ilona *Dohnányi Ernő, a Zeneakadémia tanára (1916–19 és 1928–44)* című összeállításában bemutatja a pedagógus változatos viszonyát a pesti iskolával, a hol benn, hol kívül állapot hullámvásait és annak okait, majd az évkönyvek alapján számba veszi a diákokat, akik zongorát és/vagy zeneszerzést tanultak a mestertől. Bemutatja azt a folyamatot is, hogy az 1920-as évek folyamán a mellőzött tanár egy ideig még szerzőként sem szerepelt a növendékhangversenyeken, s a dolgozatból talán élesebben kitűnik, mint Gombos László előbbi művéből, hogy a művészi egyetértés mögött egyfajta, az értékelésben nem mellőzhető hatalmi rivalizálás és hiúság is meghúzódott Hubay és Dohnányi kapcsolatában.

Breuer János *Dohnányi meghurcoltatása* című írása a zeneszerző életének egy olyan szakaszáról szól, amelynek ő maga nem volt tevőlegesen részese, csak távoli szemlélője és szenvedője. Az 1945–1950 közötti évek magyarországi politikai eseményeiről van szó. A háborús bűnösök listájára nem került fel ugyan, de egy „baloldali” politikai hajsza indult ellene, aminek alapját néhány „jobboldali” műve és egyéb, főként személyes kapcsolatai szolgáltatták: megzenésítette Papp-Váry Elemérné *Magyar Hitvallását*, megírta a Nemzeti egység indulóját, vezető muzsikusként, rádióigazgatóként vezető politikai személyiségek társaságában mutatkozott, sőt még Hitler jelenlétében is vezényelt stb., végül pedig Nyugatra menekült. Az ellene folytatott hajszát valószínűleg Dohnányi nem élte volna túl, amennyiben itthon marad. Így viszont az itthonról hivatalosan nyugatra juttatott véleményekkel csak megnehezíteni tudták további életét egy ideig, amelynek eseményeit – kiegészítésül – Vázsonyi említett életrajza (267–293. old.) mutatja be. S hogy mennyire szükség van az ilyen filológiai írásokra, ezek összevetése és Breuer néhány adatának kiemelése újabb kérdéseket vet fel. Egyetlen megoldás nincs, mert máshol keresik azt

a politikusok, máshol a (nyomozó)tisztek, és megint máshol a moralisták. A feloldhatóság összetettségét és nehézségét talán legszemléletesebben mutatja Bruno Walter egy korabeli levelének egy részlete: „Mármost ami engem illet, én természetesen nem álltam az Ön ellen indított megmozdulás rendelkezésére, és a rám gyakorolt nyomás ellenére is megmaradtam a következő időnyben tartandó néhány hangversenyen való vendégszereplésre tett ígéretemnél, az Ön szerződtetésének tudtul adása után is. Én bizonyos voltam benne, hogy Ön nem lehetett náci. Elképzeltem a lelke mélyén ellenálló művész szenvedéseit, konfliktusait és mindennapi nehézségeit e zsarnokság idején, és nyilvánvaló volt számomra, hogy ennyire bonyolult esetekben senkinek sincs joga ahhoz, hogy ítéljen, arról nem is szólva, hogy elítéljen. És mindenekfelett világos volt számomra és döntő is marad, hogy a haragnak és a haragtartásnak végül át kell adnia a helyét a megbékélés készségének, hacsak nem valamiféle kétségtelen gonosz tettel állunk szemben.”¹ Mindazonáltal talán tovább lehetne árnyalni a képet Dohnányi esetében, amennyiben e főként sajtóanyagokon alapuló írás forrásai közé bekerülne a fennmaradt vonatkozó ügyészégi és népbírósi irategyüttes is.

Horváth György és Gombos László *A Dohnányi család története. Hagyomány, dokumentumok, családfa, ismert személyek* című írása szemmel láthatóan egy nagy anyaggyűjtés részleges közlése, erre a bevezető jegyzet is utalni látszik. A dolgozat a hagyományos genealógiai munkák szerkezete szerint épül fel. Bevezetésében leírja a név, illetve a hozzá kapcsolható településről és nevének eredetéről tudható adatokat, majd a szerzők bemutatják a nemességszerző őst, akiről nem tudunk meg sokat azon túl, hogy e rangot „a fejedelem és a közügyek körül minden adott alkalommal szerzett érde-

¹ Bruno Walter levele Wilhelm Furtwänglerhez, 1949. január 13. In: Bruno Walter levelei 1894–1962. Budapest, 1972. 386.

meire” való tekintettel érdemelte ki. A dolgozat további része egy rövid összefoglalást nyújt a 17–19. századi családi ágak leszármazásáról és kapcsolatairól, amint az több lábjegyzetből kiderül, adataiban főként ifj. Ludovít Dohnányi (1872–1957) anyaggyűjtése alapján. A munka zárásaként néhány rövid, lexikonszerű életrajzot olvashatunk a család néhány fontosabb tagjáról – úgy ősökről, mint leszármazottakról stb. –, végül egy vázlatos, kivonatossal leszármazási táblasort tanulmányozhatunk.

Szlabeyné Szentes Melinda *A Dohnányi-villa története* című írásában bemutatja, hogyan jutott el a Dohnányi-házaspár a villaépítés gondolatától a megvalósításig, gazdagon idézve az e tárgyban keletkezett levelezésekből. A legtöbb levéldézet talán a Manninger Vilmos sebészprofesszorral való kapcsolatról szól, aki a szomszédban lakva irányította az építkezést amerikai turnéik alatt. Dohnányi 1940-ben elhagyta a Széher úti családi házát, majd 1944-ben az országot is. 1947-ben felesége, Galafrés Elza is távozott. A háború alatt a házba beköltözött Dohnányi húgának családja és az ismeretlen kapcsolatú, de kétséget kizáróan anyai ágon Dohnányi-rokon, Szlabey Ernő sebész. És jöttek más menekültek is. A katonai igénybevétel megelőzésére Szlabey dr. szülőotthon nyitott, ami persze a háború alatt mindenféle egyéb orvosi segítséget is jelentett a környék lakóinak és a front átvonulása idején a harcolóknak is. A szülőotthon 1950-ben bezárták, a házat 1952-ben államosították.

R. Várkonyi Ágnes *A Dohnányi-kert Budán* című, személyes emlékekben bővelkedő írása bemutatja, milyen ebben a házban, illetve parkjában élni. Esszéjében ismerteti, hogyan épült ki a kert növényvilága, amit természetesen a zeneszerző maga alakított ki. Leírja röviden a kert építészeti kialakítását (úthálózat, kerti medence, szobor), a kerti növényzet (fák és virágok) harmonikus együttélését, azaz a kertkultúrát. A ház lakójaként a személyes emlékek sorát a jelen, a kert beépítése érdekében munkál-

kodók elleni harc, a kulturális értékek védelmének szükségességébe vetett hitnyilatkozat zárja.

Szlabey Melinda *A Széher úti Dohnányi-hagyatéka* című összefoglalása bemutatja a család birtokában lévő tárgyakat, és rövid válogatást nyújt forrásközlésként a levelezésből is. Kelemen Éva *Az Országos Széchényi Könyvtár Dohnányi-gyűjteménye* című írása a testvértől átvett levelezést és kéziratokat ismerteti, vázolja azok tartalmi sokrétűségét is. A kötet utolsó eredeti részét Kiszely-Papp Deborah *Dohnányi Ernő művei és előadóművészi munkássága hangfelvételeken* című alapos és teljesnek tűnő diszkográfiája jelenti.²

A kötetet négy, alapos könyvismertetővel folytatják. Szólnak Vázsonyi és Kiszely-Papp bevezetőben említett életrajzairól, valamint a harmadik feleség, Ilona von Dohnányi *Ernst von Dohnányi: A Song of Life* (Bloomington, 2002) című emlékiratáról, végül James A. Grymes: *Ernst von Dohnányi: A Bio-bibliography* (Westport, CT, 2001) című könyvéről.

Az egyszerű, mégis tetszetős kivitelű kötet igen gazdagon illusztrált, főként családi tulajdonban lévő felvételekkel. A külföldi kutatók tájékozódásának megkönnyítésére valamennyi írásról angol nyelvű összefoglalót is közölnek.

Néhány apró nyomdahiba azonban sajnos becsúszott e kötet lapjaira is. A 103. oldalon lábjegyzetben történő utalás a 93. oldalra a szövegkontextusokban nem értelmezhető. A 33. és 35. oldalon szereplő 8. és

² A kézirat lezárása után, 2005. február 19-én hangzott el a Bartók Rádióban Papp Márta és Pálosi István 1983-ban készített műsora, „A zenéről...” – Dohnányi Ernő művészetéről. Ebben például Schubert Op.78-as G-dúr szonátáját 1960-as felvételnél konferálták, míg a diszkográfia szerint 1959-ben készült. Ráadásul e rádióműsorban hallható volt egy részlet Beethoven Op.96-os G-dúr szonátájából, Albert Spalding társaságában – ugyanakkor ez a felvétel egyáltalán nem szerepel e munkában.

10–11. képen az aláírások szerint két helyszínen, három hangversenyt hirdető plakátok vannak, egyazon időpontra. Ez azonban korrigálható a plakátok szövegének elolvasásával. A 118. oldalon szereplő fénykép az aláírás szerint: „A Dohnányi villa a második világháború idején (Szülőotthon, 1949. május 1.)”.

Dohnányi, a zongoraművész alig ismert. A diszkográfiában mindössze 47 felvételt találunk, amelyen más szerzők műveit játssza, s ezek többsége modern hanghordozón (LP, CD) hozzáférhetetlen. Érzékenysége, muzsikuskalkulációja így leginkább saját műveit tartalmazó amerikai felvételein keresztül közelít-

hető meg. (Persze, nem szabad elfelejtkeznünk el Bartókkal való együttműködésükről, a Dohnányi által vezényelt Bartók koncerttöredékek mellett Liszt kétzongorás Patetikus koncertje is jelzi ezt.) De mindez igazán keveset mutat meg muzsikusi egyéniségéből. E kötettel most megkezdődött az írott forrásokból és visszaemlékezésekből megismerhető kultúrpolitikus, szervező és pedagógus tevékenységének érdemi feltárása, hazatérése.

GAJÁRY ISTVÁN